

УДК 343.982.34

О.Я. Мазурок, здобувач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ БЕЗВІСНОГО ЗНИКНЕННЯ ОСОБИ

Висвітлено особливості виявлення, фіксації та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи з підозрою на її вбивство. Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення проведення огляду останнього місця проживання (перебування, роботи) безвісно зниклої особи.

Ключові слова: виявлення, фіксація, вилучення, дослідження слідів крові, розслідування, безвісне зникнення особи.

Рассмотрены особенности выявления, фиксации и изъятия следов крови при расследовании фактов безвестного исчезновения человека с подозрением на его убийство. Сформулированы рекомендации по усовершенствованию проведения осмотра последнего места проживания (нахождения, работы) без вести пропавшего человека.

In the article the lighted up features of exposure, fixing and previous research of tracks of blood, are during investigation of facts of obscure disappearance of person with suspicion on its murder. The formulated recommendations are in relation to perfection of lead through of review of the last residence (stay, works) obscurely disappearing person.

На момент отримання заяви чи повідомлення про зникнення особи зазвичай немає достовірних фактів про те, за яких обставин відбулося її зникнення. Здебільшого висувують дві типові версії:

- зникла особа стала жертвою злочину;
- зникнення людини не має кримінального характеру.

Кожну з цих версій поділяють на більш конкретні версії, для перевірки яких проводять оперативно-розшукові заходи, слідчі (розшукові) дії, у тому числі негласні, та інші процесуальні заходи.

Під час перевірки версій як про кримінальний, так і про некримінальний характер зникнення особи важливе значення мають виявлення, фіксація, а в окремих випадках — попереднє дослідження слідів крові. Такі сліди найчастіше виявляють під час проведення огляду останнього відомого місця перебування безвісно зниклої особи та місць її постійного проживання і відвідування, а також під час обшуку.

Окремі аспекти розшуку безвісно зниклих осіб і розслідування злочинів, пов'язаних з їх безвісним зникненням, досліджували вітчизняні вчені А.В. Іщенко, Я.Ю. Кондратьєв, М.О. Качинська, Я.М. Ковч, Є.Д. Лук'янчиков, С.В. Міронов, С.П. Назаренко, М.В. Нечипорук, М.О. Сергатий, В.П. Цильвик та інші.

Проте не всі аспекти цієї комплексної проблематики досліджено повною мірою. Зокрема, додаткового ґрунтового дослідження потребують питання виявлення, фіксації та вилучення слідів крові під час розслідування таких злочинів.

Підґрунтям написання статті стали також праці Р.С. Белкіна, П.Д. Біленчука, В.К. Весельського, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмичова, М.В. Салтевського, В.Ю. Шепітька в галузі криміналістичного вчення про сліди.

Метою статті є узагальнення наукових праць і матеріалів слідчо-оперативної практики та дослідження особливостей виявлення і фіксації слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення осіб.

З огляду на важливість слідів крові (як таких, що містять генетично зумовлену інформацію) під час розслідування фактів зникнення осіб особливе місце відводиться виявленню та вилученню таких слідів, що значною мірою сприяє встановленню місця вчинення злочину, моделюванню обставин події, визначенню основних напрямів розслідування, плануванню проведення слідчих (розшукових) дій тощо. Крім того, дослідження таких слідів дозволяє з'ясувати механізм їх утворення, встановити видову, групову, статеву належність крові, їх належність потерпілій (зниклій) або підозрюваній особі чи іншим особам, виявити взаємозв'язок між злочином і його слідами.

Зрозуміло, що виявлення та фіксація слідів крові (мазків, бризок на стінах приміщення, меблях, інших предметах обстановки, ґрунті, підлозі, одязі тощо) — це доволі складний процес, який обов'язково потребує залучення відповідного спеціаліста та застосування низки спеціальних засобів [1, с. 68].

Зокрема, у випадку, коли на місці події виявлено труп, обов'язковим учасником огляду є судово-медичний експерт, а за його відсутності — лікар (ст. 238 Кримінального процесуального кодексу України). Судово-медичного експерта залучають і в тих випадках, коли на місці події не виявлено трупа, але наявні сліди крові. Як свідчить практика, тісна взаємодія слідчого з експертом-криміналістом, судово-медичним експертом під час проведення огляду і складання протоколу позитивно впливає на результати роботи.

Особливе місце серед фактів безвісного зникнення осіб посідають випадки з підозрою на їх вбивство. Такі випадки потребують чіткого дотримання рекомендацій стосовно особливостей виявлення слідів крові з урахуванням специфіки їх місцезнаходження та об'єкта, на якому вони розташовані. Так, під час огляду одягу і взуття зниклої особи (її родичів і підозрюваного) плями крові доречно шукати на таких ділянках, де злочинець міг їх не помітити, наприклад, на полах верхнього одягу, подолах суконь і спідниць, підкладках у кишенях, частинах підошов між підметкою і підбором тощо [2, с. 279].

Для виявлення видимих слідів крові у закритих приміщеннях використовують властивість свічення крові у темряві, для чого затемнюють приміщення та оглядають поверхні предметів, які знаходяться в ньому, висвітлюючи їх під кутом електричним ліхтариком або свічкою з усіх боків. Зазвичай у приміщенні оглядають підлогу (у тому числі щілини), стіни, стелі, двері, вікна (у тому числі ручки на них), печі, водопровідні крани і раковини, стоки, вентиляційні решітки, предмети меблів, з'єднання їх різних частин, постільні речі, рушники тощо, предмети, які могли застосовувати під час замивання та стирання крові.

На відкритій місцевості виявлення крові має свою специфіку. Вплив погодних

умов (дощу, спеки, морозу та інших явищ) призводить до швидкого знищення слідів крові, а отже, шукати сліди крові потрібно обережно, уважно обходячи всю ділянку в межах огляду та оглянувши на ній кожен кущик трави, камінь та інші об'єкти, що знаходяться поряд [3, с. 49].

Транспортний засіб слід оглядати з усіх боків як зовні, так і всередині, використовуючи в темний час доби освітлювальні засоби для виявлення слідів крові. Особливу увагу слід звертати на виступаючі частини: бампери, фари, обідки, козирики, крила, підніжки тощо, а також на нижні поверхні транспортних засобів, на яких можуть бути виявлені не лише сліди крові, а й сліди людини та її одягу.

Пошук слідів значно ускладнюється, коли злочинець вживає заходів щодо приховування злочину, наприклад, шляхом замивання слідів. Для виявлення маловидимих і невидимих слідів крові, у тому числі і на ймовірних знаряддях злочину, використовують відповідні засоби криміналістичної техніки (при цьому, якщо знаряддя складається з окремих частин, його розбирають на складові частини). Для пошуку слідів використовують також розчин люмінолу, у результаті взаємодії якого з деякими речовинами, у тому числі з кров'ю людини, виникає блакитна люмінесценція [4, с. 140]. Особливу увагу під час пошуку слідів крові слід звертати на об'єкти, на яких видалити сліди крові складно. Слід враховувати і передбачуваний механізм вчинення злочину [5, с. 26].

Непорушним правилом під час пошуку слідів крові є те, що поза увагою не можна залишати будь-які підозрілі плями, незалежно від їх кольору. Слід пам'ятати, що колір сліду крові суттєво змінюється з часом, який пройшов після його утворення, залежить від різних зовнішніх чинників (світла, повітря, температури, вологості), кольору та якості предмета, на якому він знаходиться. Змінюється колір сліду крові й у разі його замивання. Виявлення сліду крові, який має червоне забарвлення, може слугувати підставою для припущення про те, що його залишено нещодавно.

Виявлені сліди крові мають бути чітко зафіксовані у протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії з детальним описом місця їх виявлення. Так, описуючи сліди крові, виявлені у приміщенні, слід чітко зазначити, де саме їх знайшли (на підлозі, на стелі, на одязі тощо), детально описати їх колір (яскраво-червоний, червоно-бурий, бурий, коричневий, сірий, чорний, зелений тощо), фізичний стан (густину, сухі сліди, сухі по колу, вологі в центрі, вологі повністю тощо), розмір (довжину, ширину або діаметр сліду, для чого доречно проводити фотографування сліду з лінійкою) та форму.

Загалом у криміналістиці виокремлюють такі основні форми слідів крові:

- калюжа (якщо спостерігається велика кількість крові на певній поверхні, що дозволяє майже з упевненістю стверджувати, що злочинна подія відбулася в місці, яке оглядають);
- краплі крові (поодинокі чи множинні);
- плями від краплі крові, а також пляма від бризок (округла, витягнута, з гладкими або зубчатими краями);
- потік від стікаючої під дією сили ваги великих мас або великих крапель крові;
- помарка від часткового зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею по дотику;
- відбиток від повного зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею [3, с. 50].

Описуючи слід у протоколі, доцільно обов'язково «прив'язати» його до двох постійних орієнтирів — певних об'єктів (предметів, речових доказів, трупа) та зазначити відстані між слідом та цими об'єктами, що дозволить змодельювати ситуацію, за якої відбулося зникнення людини, а також підтвердити чи спростувати попередню висунуті версії.

Вилучення слідів крові проводять за допомогою різних методів залежно від об'єкта носія, неухильно дотримуючи наявних правил, щоб не допустити їх пошкодження. Так, якщо слід знаходиться на невеликому предметі, то предмет-носії слід вилучити цілком разом з накладеннями крові. Якщо кров виявлено на громіздкому об'єкті, що не становить цінності, можна вирізати частину об'єкта-носія зі слідом крові, а якщо це зробити неможливо, то сліди крові можуть бути отримані шляхом змиву марлевым тампоном, змоченим у фізіологічному розчині або дистильованій воді (при цьому у вилученому сліді разом з кров'ю виявляють речовину, з якої складається предмет-носії сліду, речовину марлевого тампона і рідину, в якій його змочили). У разі виявлення крові на снігу, на ґрунті тощо сліди вилучають разом з речовиною-носієм, причому так, щоб цієї речовини була мінімальна кількість.

У випадку вилучення під час огляду чи обшуку слідів, схожих на кров, експерту-криміналісту чи судово-медичному експерту згодом можуть бути поставлені такі запитання.

Чи є кров на об'єкті, який надсилається на дослідження?

Кому належить кров: людині чи тварині (за потреби встановлюють, до якого виду тварин вона належить)?

Чи може кров (виходячи із групи крові) належати певній особі?

З урахуванням обставин кримінального провадження може призначатися також судово-біологічна експертиза, на вирішення якої найчастіше виносять такі запитання.

Кому належить кров: чоловікові чи жінці?

Кров належить новонародженій чи дорослій людині?

Яке регіональне походження крові?

Яка давність утворення плям крові?

Яка кількість рідкої крові міститься в плямі?

Чи не належить кров вагітній жінці або породіллі?

Крім того, можуть ставитися і запитання, які стосуються механізму утворення слідів крові.

Для ідентифікації належності слідів крові потерпілій (зниклій) особі, підозрюваній чи іншим особам обов'язково мають вилучатися також предмети-носії ДНК інформації (зубні щітки, гребінці, бритви, невипрана спідня білизна тощо) зниклої особи, різні документи, які сприятимуть пошуку зниклої особи (стоматологічні картки, амбулаторні медичні картки, в яких є відомості про перенесені операції, групу крові тощо).

Якщо за тими самими слідами крові потрібно встановити не лише групову належність крові, а й механізм утворення цих слідів, спочатку призначають експертизу для встановлення такого механізму, а потім судово-біологічну експертизу. У випадку, коли знайдено знаряддя, яким ушкоджено тіло, і потрібно встановити, чи завдані ці ушкодження саме цим знаряддям, першою призначають судово-біологічну експертизу [6, с. 67].

Попри велику інформативність слідів крові для розслідування фактів безвісного зникнення осіб, як свідчать результати аналізу кримінальних проваджень, порушених за ознаками ст. 115 Кримінального кодексу України з відміткою «безвісне зникнення особи», такі сліди не завжди ретельно фіксують під час проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. У багатьох протоколах огляду чи обшуку сліди описують поверхнево, додатки до протоколу у вигляді схем, фототаблиць з детальним відображенням місцезнаходження цих слідів, їхньої локалізації, форми та кількості не складають. Крім того, не всі описані у протоколі огляду чи обшуку сліди вилучають. Зрозуміло, що такий стан справ не сприяє оперативному розкриттю та розслідуванню правопорушень, пов'язаних зі зникненням осіб.

Водночас своєчасне виявлення слідів крові, їх детальний огляд, фіксація у протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії, фотографування, складання фототаблиць і схем, дотримання специфічних правил вилучення цих зразків позитивно впливають на перебіг і результат усього розслідування. З метою дослідження вилучених слідів крові призначають і проводять відповідні експертизи, а отримані результати експертиз використовують як джерела розшукової та доказової інформації.

Список використаної літератури

1. Будков В.С. Особливості проведення огляду місця події під час перевірки факту безвісного зникнення особи / В.С. Будков // Сучасні проблеми криміналістики : матер. міжн. наук.-прак. конф., присв. 100-річчю з дня народ. В.П. Колмакова (Одеса, 27—28 верес. 2013 р.). — Одеса : Юрид. л-ра, 2013. — С. 68—69.
2. Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования : монография / В.Е. Коновалова. — Харьков : Факт, 2001. — 311 с.
3. Іщенко А.В. Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб : посібник / А.В. Іщенко, А.С. Шевченко ; за заг. ред. І.П. Красюка. — К. : РВВ МВС України, 2005. — 146 с.
4. Глотов О.М. Обнаружение при обыске и осмотрах невидимых пятен крови / О.М. Глотов // Вопросы борьбы с преступностью. — 1971. — Вып. 13. — С. 134—140.
5. Семенов В.В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Семенов В'ячеслав Володимирович. — Харків, 2004. — 184 с.
6. Гора І.В. Криміналістичні експертизи та дослідження, що проводяться у системі правоохоронних органів України : наук.-прак. посібник / І.В. Гора, В.А. Колесник. — К. : Вид-во Академії СБУ, 1999. — 80 с.